

Η επιθετική ευαισθησία

Παύλος Ρούφος

Μετάφραση: Shevek

Ο Τραμπ έχει εκλεγεί πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών εδώ και πάνω από ένα χρόνο αλλά η συζήτηση γύρω από τις αιτίες της νίκης του δεν έχει καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα. Πολλοί προσπάθησαν να εξηγήσουν αυτή την απροσδόκητη εξέλιξη με την επίκληση της παλιάς ιδέας περί της ύπαρξης μιας μερίδας της αμερικανικής κοινωνίας η οποία *παραδοσιακά* τίθεται ενάντια στην «πρόοδο». Η ιδέα ότι η «λευκή εργατική τάξη» είναι υπεύθυνη για την άνοδο του Τραμπ στην εξουσία έδωσε, από τη μια μεριά, την ευκαιρία στους φανατικούς υπέρμαχους της ελεύθερης αγοράς όπως ο J. D. Vance¹ να αποκτή-

1. (σ.τ.μ.) Ο J.D. Vance είναι ο συγγραφέας του βιβλίου *Hillbilly Elogy. A memoir of a Family and Culture in Crisis*, το οποίο εκδόθηκε τον Ιούνιο του 2016 στις ΗΠΑ και έγινε αμέσως best seller. Μέσα από την εξιστόρηση της ατομικής του πορείας προς την επιτυχία, παρά το γεγονός ότι γεννήθηκε σε μια φτωχή μονογονεϊκή οικογένεια από μια τοξικομανή μητέρα στο υποβαθμισμένο κοινωνικό περιβάλλον των μεσοδυτικών πολιτειών των ΗΠΑ, ο Vance προβάλλει και προπαγανδίζει «βιωματικά» την κυρίαρχη καπιταλιστική ιδεολογία σύμφωνα με την οποία, η φτώχεια και η εξαθλίωση είναι προϊόν μιας διεφθαρμένης κουλτούρας εξαιτίας της οποίας οι άνθρωποι «*επιλέγουν να μην εργάζονται, όταν θα έπρεπε να ψάχνουν για δουλειά*», «*δεν διαβάζουν ως παιδιά για το σχολείο και δεν βάζουν τα παιδιά τους να διαβάσουν όταν γίνονται γονείς*» κ.ο.κ. αφού ο ίδιος μπόρεσε να ξεπεράσει τις δυσκολίες μέσα από τις διόλου «εξαιρετικές» ατομικές του προσπάθειες. Χρησιμοποιώντας ως φερέφωνο τη φτώχη, πλην τίμια, γιαγιά του που τον μεγάλωσε, ο συγγραφέας παρουσιάζει την κοινωνική πρόνοια ως όχημα προώθησης αυτής της «διαφθοράς». Με άλλα λόγια, το βιβλίο αποτελεί μια ιερεμιάδα που ρίχνει την ευθύνη στους εξαθλιωμένους για την εξαθλίωσή

τους δημοσιότητα, μέσα από την προσπάθειά τους να αποκαταστήσουν το χρεωκοπημένο American Dream και, από την άλλη μεριά, λειτούργησε ως δικαίωση του (εξίσου παλιού) αισθήματος περιφρόνησης απέναντι στους φτωχούς από το οποίο διακατέχονται οι φιλελεύθεροι.² Άλλοι σχολιαστές εστίασαν στα

τους, η οποία επιχειρεί ταυτόχρονα να ξαναζωτανέψει το χρεωκοπημένο «αμερικάνικο όνειρο» και να καταφερθεί ενάντια στις παροχές του κοινωνικού καπιταλιστικού κράτους. Το βιβλίο περιέχει και πολλά άλλα μαργαριτάρια όπως π.χ. την παρουσίαση της στρατιωτικής του υπηρεσίας στους πεζοναύτες στο Ιράκ ως εμπειρίας ενηλικίωσης ή την υπεράσπιση των τοκογλυφικών πρακτικών που χρησιμοποιούν τα ενεχυροδανειστήρια απέναντι στους φτωχούς προλετάριους στους οποίους επιβάλλουν επιτόκια μέχρι και 400% για δάνεια λίγων δολαρίων, γράφοντας ότι αποτελούν μια λύση για όσους «*θέλουν να βγάλουν το κορίτσι τους για δείπνο*» ή χρειάζονται «*ένα βιβλίο για το σχολείο*» και δεν έχουν πρόσβαση στην κανονική πίστωση. Για μια πιο συνολική και διεισδυτική κριτική βλ. το άρθρο των Florence Dore, J. D. Connor, Dan Sinykin, «*Rebel Yale: Reading and Feeling “Hillbilly Elogy”*» στην ηλεκτρονική έκδοση του *Los Angeles Review of Books* (<https://lareviewofbooks.org/article/rebel-yale-reading-feeling-hillbilly-elegy/>). Το βιβλίο μεταφράστηκε στα ελληνικά και κυκλοφόρησε τον Μάιο του 2018 από τις εκδόσεις Δώμα με τον τίτλο *Τραγούδι του Χιλμπίλη*.

2. (σ.τ.μ.) Η έννοια του φιλελευθερισμού σημαίνει στις Ηνωμένες Πολιτείες κάτι εντελώς διαφορετικό από ό,τι στην Ευρώπη με αποτέλεσμα να δημιουργείται συχνά σύγχυση. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα πολιτικό ρεύμα που ανάγεται στη θέσπιση του New Deal από την κυβέρνηση των Δημοκρατικών υπό τον Φραγκλίνο Ρούσβελτ. Οι βασικές αρχές του αμερικανικού φιλελευθερισμού ως ιδεολογίας συνοψίζονται στις τέσσερις

δομικά προβλήματα του εκλογικού συστήματος των ΗΠΑ (όπως το Κολέγιο των Εκλεκτόρων και η σχέση του με τη λαϊκή ψήφο) ενώ άλλοι/ες έθεσαν στο στόχαστρο το ίδιο το Δημοκρατικό Κόμμα, αναγνωρίζοντας σιωπηρά το ενδεχόμενο ότι η αποτυχία του μπορεί να έχει κάποια σχέση με την ίδια του την πολιτική και τις επιλογές του. Είναι σχετικά απροσδόκητο, αλλά η πιο γελοία ερμηνεία απ' όλες όσες δόθηκαν για τη νίκη του Τραμπ, αυτή περί ρώσικου δακτύλου, συνεχίζει ηλιθιωδώς να είναι δημοφιλής στους φιλελεύθερους κύκλους. Για ένα διάστημα όμως, μια διαφορετική ερμηνεία έθελξε όσους προσπάθησαν να κατανοήσουν τους λόγους της «αδύνατης προεδρίας» του Τραμπ. Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία, η άνοδος του Τραμπ στην εξουσία επιτεύχθηκε με τη σημαντική βοήθεια που του έδωσε το αναδυόμενο πολιτικό ρεύμα που έγινε γνωστό ως alt-Right («εναλλακτική Δεξιά») και την πληθωρική παρουσία του στο διαδίκτυο. Το βιβλίο της Angela Nagle, *Kill All Normies: Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right* (Zero Books, 2017) ήταν μία από τις πρώτες προσπάθειες να θεωρητικοποιηθεί η εν λόγω ερμηνεία.

Η Nagle διατύπωσε τη θέση ότι υπάρχει άμεση συσχέτιση ανάμεσα στην εκλογική νίκη του σημερινού προέδρου της Αμερικής και την άνοδο αυτής της νέας μορφής δεξιάς πολιτικής, εξετάζοντάς την υπό το πρίσμα του ψηφιακού αποτυπώματός της. Θέτοντας υπό ευθεία αμφισβήτηση τον ενθουσιασμό

ελευθερίες που διατύπωσε ο Ρούσβελτ το 1941: ελευθερία λόγου, θρησκευτική ελευθερία, ελευθερία από την ένδεια, ελευθερία από τον φόβο (δηλαδή από την τυραννική διακυβέρνηση). Πρόκειται, επομένως, για το ιδεολογικό πρόγραμμα της μεταπολεμικής ρύθμισης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στις ΗΠΑ. Στην Ευρώπη η εν λόγω ιδεολογία αντιστοιχεί περισσότερο στο μεταπολεμικό πρόγραμμα των σοσιαλδημοκρατικών και των εργατικών κομμάτων, ενώ η έννοια του φιλελευθερισμού αναφέρεται κατά βάση στο οικονομικό πεδίο, δηλαδή στην ελευθερία της αγοράς.

που εξέφραζε μεγάλο κομμάτι της Αριστεράς για την επέκταση του κόσμου του διαδικτύου τη δεκαετία του 2010, ο οποίος είχε οδηγήσει πολλούς ουτοπικούς του κυβερνοχώρου στην ανακήρυξη του διαδικτύου ως μιας «νέας μορφής ψηφιακής επανάστασης χωρίς ηγέτες», η Nagle υποστήριξε ότι αυτή η εξέλιξη δεν έχει τίποτε το ιδιαίτερα προοδευτικό. Μέσα από μια περιήγηση η οποία εκτείνεται από τα διαδικτυακά forums 4chan που εγκωμιάζουν τις μαζικές δολοφονίες στα σχολεία των ΗΠΑ μέχρι και τα μισογυνικά τrol που τροφοδότησαν το σκάνδαλο Gamergate, η Nagle σημειώνει στο βιβλίο της ότι η απουσία επίσημων ηγετών, ο φετιχισμός του αυθόρμητου και ο άκριτος ενστερνισμός της παράβασης των ορίων και των κανόνων [transgression] υπέβαλλε σε ύπνωση τους αριστερούς ουτοπικούς του κυβερνοχώρου, σε βαθμό που τους οδήγησε στο να μην αναγνωρίζουν το «φιλοσοφικό, ηθικό ή εννοιολογικό περιεχόμενο» των κύριων δρώντων και των κυρίαρχων ιδεών πίσω από τη βιτρίνα της διαδικτυακής ελευθερίας. «Ανεξάρτητα από το πόσο δικτυωμένο, “παραβατικό”, εξοικειωμένο με τα κοινωνικά μέσα ή μη ιεραρχικό είναι ένα κίνημα», γράφει η Nagle, «αυτό που τελικά έχει σημασία είναι το περιεχόμενο των ιδεών του». Και αυτό το περιεχόμενο προέκυψε, σύμφωνα με τη Nagle, από μια ανάμειξη, αφενός, του σκοτεινού κόσμου των φαρσέρ του διαδικτύου, των τrol που αρέσκονται στη χρήση της εικόνας του Πέπε³ και των γεμάτων μίσος σπασίκλων και, αφετέρου, του κόσμου των προπαγανδιστών της λευκής υπεροχής και των αμφιλεγόμενων διασημοτήτων της alt-Right Δεξιάς.

Μια κεντρική έννοια για να ερμηνευτεί ο εν λόγω σχηματισμός της αντίδρασης είναι, σύμφωνα με τη Nagle, η έννοια της «παράβασης των ορίων», ένας όρος που αναφέρεται στην πρακτική της παράβασης των ορίων που

3. (σ.τ.μ.) Ο Πέπε (Pepe the Frog) είναι ένας πράσινος ανθρωπόμορφος βάτραχος που έγινε το σύμβολο της alt-right Δεξιάς λόγω της ευρείας χρήσης του ως εικόνας σε ρατσιστικά διαδικτυακά μιμείδια στο φόρουμ 4chan και αλλού.

zero
books

ANGELA NAGLE

KILL ALL NORMIES

ONLINE CULTURE WARS FROM
4CHAN AND TUMBLR TO
TRUMP AND THE ALT-RIGHT

θέτουν οι νόρμες κοινωνικής συμπεριφοράς και η υιοθέτηση μιας στάσης εξέγερσης ενάντια στις κατεστημένες ιεραρχίες. Στο βιβλίο *Kill All Normies* (KAN), η Nagle υποστηρίζει ότι η στρατηγική της «παράβασης των ορίων», που είχε εγκωμιαστεί στο παρελθόν ως σχεδόν ταυτόσημη με τα ριζοσπαστικά και τα αριστερά/προοδευτικά κινήματα και ιδέες, επαναφομοιώθηκε επιτυχώς από την alt-Right Δεξιά και λειτούργησε ως στοιχείο ενοποίησης του πρωτύτερα περιθωριοποιημένου χώρου των χάκερ και των τρολ του διαδικτύου και του (εξίσου περιθωριοποιημένου) χώρου της άκρας δεξιάς. Αυτή η υπόθεση έσπρωξε τη Nagle να προχωρήσει σε μια επανεξέταση της ίδιας της έννοιας. Απορρίπτοντας τη θέση ότι οι συμπεριφορές παράβασης των ορίων ήταν στο παρελθόν ωφέλιμες για τα προοδευτικά/αριστερά κινήματα, υποστήριξε ότι η σύνδεση μεταξύ της παράβασης των ορίων και της Αριστεράς ήταν στην πραγματικότητα «*επιφανειακή και ιστορικά τυχαία*». Σύμφωνα με

αυτή τη θέση, η πρόσφατη οικειοποίηση των συμπεριφορών αυτών από την αντιδραστική Δεξιά, απλώς έκανε φανερό αυτό που ήταν λανθάνον. Σε αυτό το πλαίσιο, η Nagle υποστηρίζει ότι η παράβαση των ορίων θα πρέπει να εγκαταλειφθεί ολοκληρωτικά.

Η Nagle ανέπτυξε την επιχειρηματολογία της μέσω της έκθεσης των πολιτισμικών πολέμων του διαδικτύου που ξέσπασαν τα χρόνια πριν την εκλογή του Τραμπ. Χρησιμοποιώντας το δυσεξήγητο ξέσπασμα του σκανδάλου «Gamergate» (ένας ευφημισμός για μια ακραία μισογυνική εκστρατεία στο διαδίκτυο) ως αφετηρία, η συγγραφέας επεσήμανε την ανάδυση ενός υπόγειου ρεύματος που έκανε δυνατή τη σύνδεση των (κυρίως αρσενικών) σπασίκλων των υπολογιστών με τη νέα Δεξιά. Η σύντομη παρουσίαση αυτής της άθλιας ιστορίας από τη Nagle έκανε δυνατό να διακρίνει κανείς ότι πίσω από το σκάνδαλο Gamergate, μια άσχετη σύγκρουση που υποτίθεται αφορούσε τα ηλεκτρονικά παιχνίδια στο διαδίκτυο, βρισκόνταν κρυμμένα ένα σύνολο από αισθήματα δυσαρέσκειας και ανησυχίας: η αίσθηση απώλειας των (ανδρικών) προνομίων, η φαινομενική απειλή προς μια υπάρχουσα κοινότητα γύρω από τα παιχνίδια στο διαδίκτυο από «παρείσακτες» γυναίκες, ενδεχομένως ακόμη και ο φόβος ότι η είσοδος των γυναικών στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας θα μεταφραζόταν σε μειωμένες ευκαιρίες για τους σπασίκλες που έβλεπαν τους εαυτούς τους ως αξιότερους υποψήφιους. Ωστόσο, μέσα από τον προσδιορισμό των ανησυχιών της, αυτή η διαδικτυακή κοινότητα απομονωμένων ατόμων όρισε επίσης και τους εχθρούς της, που στην περίπτωση του «Gamergate» ήταν αυτοί που υπερασπίστηκαν τις γυναίκες που είχαν υποστεί επίθεση. Με τη συμβολή των μελλοντικών φασιστών φίλων τους, αυτή η κατηγορία του «εχθρού» εννοιολογήθηκε με τέτοιο τόπο ώστε να συμπεριλαμβάνει όλους τους «προοδευτικούς», τους φεμινιστές και τις φεμινίστριες, τους/τις φιλελεύθερους/ες ή (όπως έγιναν γνωστοί) τους «μαχητές για κοινωνική δικαιοσύνη» (MKΔ, social justice

warriors). Έτσι έγινε το πρώτο βήμα για την εύρεση κοινού εδάφους ανάμεσα στους αντικοινωνικούς σπασίκλες και την alt-Right Δεξιά είχε γίνει.

Ένα δυνατό σημείο του βιβλίου *Kill All Normies* αποτελεί η παρατήρηση ότι η alt-Right Δεξιά δεν έχει την ίδια σύνθεση με την παραδοσιακή δεξιά. Σύμφωνα με τη Nagle, το να θεωρεί κανείς αυτόν τον νέο δεξιό σχηματισμό ως μία απλή εξέλιξη του παλιού συντηρητισμού δεν μπορεί να εξηγήσει την παράδοση συμμαχία των πρώιμων ανώνυμων χάκερ με τους μη πολιτικά ορθούς φαρσέρ και τους σκληροπυρηνικούς ρατσιστές ή/και μισογύνηδες. Οι παραδοσιακοί συντηρητικοί που εξακολουθούν, με άνεση, να δικαιολογούν και να συντηρούν κατεστημένα συστήματα δομικών διακρίσεων (όπως ο ρατσισμός και ο αντι-φεμινισμός) απέχουν μακράν από το να είναι φυσικοί σύμμαχοι των τrol του διαδικτύου με το ακραίο χιούμορ, την πορνογραφική αισθητική ή τη χρήση της επιθετικής σάτιρας ως «όπλο της κριτικής», από τα οποία χαρακτηρίζονται. Ορίζοντας ναρκισσιστικά τον «μέσο άνθρωπο» ως κατοπτρικό είδωλο των δικών τους αξιών, οι παραδοσιακοί δεξιοί συνεχίζουν να θεωρούν τον «συντηρητισμό» ως το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της πλειοψηφίας του πληθυσμού, μια σκοπιά που είναι κατηγορηματικά αντίθετη με τη συμπεριφορά της διαδικτυακής alt-Right Δεξιάς και την υπερβαίνουσα κάθε όριο σάτιρα των κυρίαρχων ηθικών αξιών από τους διαδικτυακούς συμμάχους της.

Αντίθετα, η Nagle υποστηρίζει την άποψη ότι οι ιδέες θεωρητικών όπως ο Όσβαλντ Σπένγκλερ ή ο Pat Buchanan⁴ εί-

4. (σ.τ.μ.) Ο Pat Buchanan ήταν σύμβουλος των προέδρων Νίξον, Φόρντ και Ρήγκαν και ανήκει στην τάση του λεγόμενου «παλαιοσυντηρητισμού». Η εν λόγω τάση διαφοροποιείται από τον «νεοσυντηρητισμό», ο οποίος συνδέεται με την υποστήριξη νεοφιλελεύθερων οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών, καθώς είναι νατιβιστικός, υποστηρίζει την επιβολή δασμών στο εμπόριο, περιορισμών στη μετανάστευση και τονίζει τις παραδοσιακές αξίες της θρησκείας, της οικογένειας και του έθνους.

ναι καταλληλότερες για την ερμηνεία της πολιτικής της alt-Right Δεξιάς. Οι ακόλουθοι της συγκεκριμένης θεωρητικής παράδοσης προσπαθούσαν πολλά χρόνια ανεπιτυχώς να δημιουργήσουν τον δικό τους «χώρο» και να προωθήσουν την απομάκρυνση της Δεξιάς (και του Ρεπουμπλικανικού κόμματος) από τον ιστορικό συμβιβασμό της με το κυρίαρχο ρεύμα του φιλελευθερισμού, κυρίως μέσα από την εμμονή τους σε ζητήματα για τα οποία υποτίθεται «δεν επιτρέπεται κανείς να μιλά». Ήδη το 1988, ο παλαιοσυντηρητικός Paul Gottfried⁵ υποστήριζε ότι «*οι πολιτικές διαφορές ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά έχουν σε μεγάλο βαθμό πια υποβαθμιστεί σε διαφωνίες σχετικά με τις καταλληλότερες πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν για την επίτευξη παρόμοιων ηθικών στόχων*». Συνδέοντας το κυρίαρχο φιλελεύθερο ρεύμα και την πολιτική ορθότητα με την (κατά βάση αντισημιτική) θεωρία συνομωσίας γύρω από την ηγεμονία του «πολιτισμικού μαρξισμού», ορισμένες βασικές ιδέες αυτών των ξεχασμένων αλλά όχι εξαφανισμένων παλαιοσυντηρητικών άσκησαν έλξη τόσο στην alt-Right Δεξιά όσο και στα τrol και τους χάκερ του διαδικτύου (που είχαν ήδη διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα). Αντί να απορρίψει αυτές τις ιντερνετικές περσόνες λόγω των πέραν των ορίων θέσεων τους, η alt-Right Δεξιά έθεσε ως κεντρικό στόχο τη διεύρυνση των πολιτικών οριζόντων αυτών των μη πολιτικά ορθών τύπων και, ακολουθώντας το παράδειγμα των παλαιοσυντηρητικών, προσπάθησε να τους ενσταλάξει τη δική της εκδοχή ενός σύγχρονου εθνικισμού/πατριωτισμού και την επανεπιβεβαίωση της «λευκής» ταυτότητας, η οποία είχε υποτίθεται υπονομευτεί. Πρόκειται για έναν στόχο που θέτει ξεκάθαρα ως προτεραιότητα τη δη-

5. (σ.τ.μ.) Ο Paul Gottfried είναι παλαιοσυντηρητικός φιλόσοφος, ο οποίος έχει γράψει πολλά βιβλία και άρθρα για την επιρροή του γερμανικού ιδεαλισμού στην αμερικανική συντηρητική πολιτική θεωρία. Εισήγαγε την έννοια της εναλλακτικής δεξιάς, την οποία διέδωσε περαιτέρω ο Richard Spencer.

μιουργία «εσωτερικών εχθρών» και για αυτό ακριβώς τον λόγο, αποτέλεσε μια προσέγγιση που συμβάδιζε εύκολα με την εκλογική υπόσχεση του Τραμπ να εγκαταλείψει τον παρεμβατισμό σε παγκόσμια κλίμακα και, αντιθέτως, να επικεντρωθεί σε μια εσωτερική «ανάδιάρθρωση».⁶ Ταυτιζόμενη με την ιδέα ότι η «παρακμή της Δύσης» είναι το αποτέλεσμα της κυριαρχίας των αξιών της πολυπολιτισμικότητας, του φιλελευθερισμού, της πολιτικής ορθότητας και της παγκοσμιοποίησης, από τις οποίες εμφορείται ολόκληρο το πολιτικό κατεστημένο, η alt-Right Δεξιά έφερε ξανά στην επιφάνεια το βαθύ ρήγμα που μάστιζε τη συντηρητική Δεξιά των ΗΠΑ από τη δεκαετία του 1960, με την ίδια να τοποθετείται στο επίκεντρο αυτής της διαδικασίας. Για τη Nagle και άλλους σχολιαστές, ο συνδυασμός των παραπάνω σημείων με τη χρήση των διαδικτυακών συμπεριφορών και πρακτικών παράβασης των ορίων εναντίον των «μαχητών για κοινωνική δικαιοσύνη» είχε ως αποτέλεσμα την κινητοποίηση μιας ευρείας υποστήριξης στον Τραμπ, η οποία, σε συνδυασμό με τη σταθερή υποστήριξη που έλαβε από τους ψηφοφόρους του Ρεπουμπλικανικού κόμματος, του έδωσε τη δυνατότητα να κερδίσει την προεδρία.

«There is no such thing as a harmless joke»
[Moldy Peaches⁷]

Σχεδόν αυτόματα τίθεται το ακόλουθο ερώτημα: αν αυτές οι ιδέες και τα πρόσωπα συναντήθηκαν κατά τη διάρκεια των «πολιτισμικών πολέμων του διαδικτύου», ποιοι βρίσκονταν στην απέναντι πλευρά των οδο-

6. Μια διαδικασία που, τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου, υπόσχεται την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία μέσω της μεγιστοποίησης της εκμετάλλευσης των εσωτερικών (φυλετικών, έμφυλων ή/και ξενοφοβικών) διαχωρισμών εντός της εργατικής τάξης.

7. (σ.τ.μ.) Στίχοι από το τραγούδι *Who's got the crack* του αμερικανικού συγκροτήματος Moldy Peaches

φραγμάτων; Η απάντηση της Nagle σε αυτό το ερώτημα αποτελεί έναν από τους λόγους που το βιβλίο της *Kill All Normies* έκανε «και τα δύο άκρα του φάσματος των πολιτικών της ταυτότητας να αισθανθούν ότι βάλονται», όπως σημείωσε η Catherine Liu στο περιοδικό *LA Review of Books*. Γιατί ένα από τα κεντρικά επιχειρήματα του βιβλίου που το διαχωρίζει από άλλα κείμενα πάνω στο ίδιο ζήτημα είναι η θέση ότι η αυξανόμενη επιρροή της alt-Right δεξιάς και των διαδικτυακών ακολούθων της βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην αντίθεσή του απέναντι στις αντιλήψεις, στην προώθηση και στην κανονικοποίηση της φιλελεύθερης/αριστερής εκδοχής των πολιτικών της ταυτότητας.

Αυτό το επιχειρήμα είναι πιθανόν ο μοναδικός λόγος για τις κακοήθεις αρνητικές αντιδράσεις απέναντι στο βιβλίο από την «προοδευτική αριστερά», όπως επίσης και από τα κομμάτια της (ριζοσπαστικής) αριστεράς που έχουν ενστερνιστεί τις πολιτικές της ταυτότητας. Όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τις προτιμώμενες μορφές «επικοινωνίας» των υπέρμαχων των πολιτικών της ταυτότητας στο διαδίκτυο μπορεί και να απορήσουν γιατί το βιβλίο αντιμετωπίστηκε με τέτοιο μίσος. Εκ πρώτης όψεως, δεν φαίνεται να υπάρχει κάτι το ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο στη θέση ότι πολλές περσόνες της alt-Right Δεξιάς έκαναν καριέρα μέσα από τη γελοιοποίηση των υπερβολών και του ανορθολογισμού του λόγου των λεγόμενων «μαχητών για κοινωνική δικαιοσύνη». Αλλά για όσους είναι εξοικειωμένοι με την τοξικότητα της διαδικτυακής κουλτούρας, δεν υπάρχει (δυστυχώς) τίποτα το εκπληκτικό όσον αφορά την αντίδραση των υποστηρικτών των πολιτικών της ταυτότητας. Στην πραγματικότητα, το ίδιο το βιβλίο της Nagle περιέχει μια παρουσίαση των πρακτικών των διαδικτυακών υπέρμαχων των πολιτικών της ταυτότητας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πρόβλεψη, σημείο προς σημείο, των αντιδράσεων που δημιουργήσει.

Αυτό που ίσως μπορεί να προκαλέσει έκπληξη είναι το γεγονός ότι κομμάτια του χώρου της άκρας αριστεράς και της αναρχίας έχουν ασπαστεί πλήρως τα ίδια ακριβώς επιχειρήματα, ενώ ταυτόχρονα ισχυρίζονται ότι αντιμετώπιζουν κριτικά τις πολιτικές της ταυτότητας. Για παράδειγμα, αρκεί κανείς να διαβάσει την πρόσφατη επίθεση στη Nagle από τους διαχειριστές του διαδικτυακού αρχείου libcom (μια ιστοσελίδα που διατείνεται ότι είναι επηρεασμένη, μεταξύ άλλων, από τον Μαρξ, τη Ρόζα Λούξεμπουργκ, τον CLR James και τους καταστασιακούς): μετά από μια αρχική ανάρτηση που «αποκάλυψε» ορισμένες περιπτώσεις «λογοκλοπής»⁸ και λανθασμένων παραπομπών στο βιβλίο της Nagle, το libcom παρουσίασε λίγο αργότερα μια υποτιθέμενα πιο «τεκμηριωμένη» κριτική. Σε αυτό το άρθρο, οι συγγραφείς του libcom «ενημέρωναν» τους αναγνώστες τους ότι το βιβλίο της Nagle «χλευάζει τους αποδιοπομπαίους τράγους που κατασκευάζει η *alt-Right* Δεξιά», ότι κάνει «αριστερό ξέπλυμα των σεξουαλικών επιθέσεων», ότι η Nagle είναι τρανσφοβική και, ουσιαστικά, απολογήτρια των βιασμών.⁹ Είναι προφανές πως η ανάγνωση του βιβλίου της Nagle έγινε υπό το πρίσμα των πολιτικών της ταυτότητας. Και αν έπαιρνε κανείς στα σοβαρά τη διαστρεβλωτική παρουσίαση του βιβλίου από τους αντιπάλους της Nagle, θα ήταν αναγκασμένος/η να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα από τα χειρότερα βιβλία που έχουν γραφτεί τα προηγούμενα χρόνια (spoiler alert: δεν είναι).

Η αντίδραση του libcom, ωστόσο, είναι, εν τέλει, ενδεικτική ενός ευρύτερου προβλήματος που πάει πολύ πιο πέρα από το βιβλίο της Nagle. Καταδεικνύει ένα συγκεκριμένο είδος «επιχειρηματολογίας», που εί-

8. Η ειρωνεία του να υποστηρίζουν ότι έχουν επηρεαστεί από την Καταστασιακή Διεθνή ενώ την ίδια στιγμή εκτοξεύουν κατηγορίες περί λογοκλοπής θα ήταν απλώς ντροπιαστική αν δεν ήταν θλιβερή.

9. «5 Problems with Kill All Normies», www.libcom.org

ναι αδικαιολόγητα συνηθισμένο τα τελευταία χρόνια, στα πλαίσια του οποίου το πρόσωπο στο οποίο ασκείται κριτική δεν κάνει απλώς λάθος αλλά παρουσιάζεται ως πραγματικό τέρας.¹⁰ Λόγω μιας κατανόησης της πολιτικής και της κοινωνικής δικαιοσύνης που κυριαρχείται από το «να δίδει κανείς μαρτυρία του ανθρώπινου πόνου» (όπως ονομάστηκε από τον Adolph Reed, Jr), οι σημερινοί ακαδημαϊκοί/ακτιβιστές έχουν θέσει την κατάσταση του θύματος και την περιθωριοποίηση ως βασικές συντεταγμένες της σχέσης μας με τον κόσμο – και, πράγμα κρίσιμο, της αντίθεσης μας σε αυτόν. Σε αυτό το πλαίσιο, ο πολιτικός ακτιβισμός δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια τελετουργική οργάνωση και διαχείριση του τραύματος, της ενοχής και του αιτήματος για αναγνώριση, μια κοσμοθεώρηση που ορίζεται κυρίαρχα μέσω της ηθικολογίας. Το να τίθεται η ηθικολογία ως η κατεξοχήν καθοδηγητική αρχή έχει, ωστόσο, κάποιες ιστορικά τεκμηριωμένες συνέπειες: δεν ισχύει απλώς ότι η ηθικολογία είναι ήπια απέναντι στους θεσμούς και σκληρή απέναντι στα άτομα· η ίδια η λογική της την ωθεί στο να βλέπει παντού τέρατα, ενώ όσοι τα αποκαλύπτουν πρέπει αντίστοιχα να είναι ένα κάποιο είδος αγέλων. Όπως κάθε κοινότητα που ορίζεται με ηθικούς όρους, έτσι και το στρατόπεδο των υπέρμαχων των πολιτικών της ταυτότητας επαγρυπνά ως προς την εσωτερική πειθαρχία. Αυτή η προσέγγιση έχει παραγάγει μια ενδιαφέρουσα αντιστροφή: παρόλο που οι

10. Είναι εντελώς ξεκάθαρο ότι η ομάδα του libcom και οι διαδικτυακοί υποστηρικτές της δεν μπορούν καν να συλλάβουν το ενδεχόμενο ότι η Nagle ήταν απλώς τεμπέλα όσον αφορά τις παραπομπές της ή ότι ο εκδοτικός οίκος Zero Books προτίμησε να εκδώσει γρήγορα το βιβλίο αντί να δώσει βάρος στην επιμέλεια. Στην πραγματικότητα, δεν της αναγνωρίζεται καν η δυνατότητα να έχει πολιτικές απόψεις με τις οποίες μπορεί κανείς να διαφωνεί. Όχι. Σύμφωνα με το libcom, η «λογοκλοπή» της Nagle και οι λανθασμένες παραπομπές στο βιβλίο της δείχνουν αδιαμφισβήτητα ότι είναι συμπαθούσα της άκρας δεξιάς, ότι μισεί τα τρανς άτομα και ότι κοροϊδεύει τα θύματα βιασμού.

κατηγορίες για ρατσισμό, μισογυνισμό, κ.λπ. απευθύνονταν παραδοσιακά εναντίον των συντηρητικών εχθρών της Αριστεράς, σήμερα χρησιμοποιούνται κυρίως στο εσωτερικό της.¹¹ Με βασικά όπλα την καταγγελία και την ατίμωση, όσοι συνδέονται με μια τέτοια «πολιτική» εκτοξεύουν αλαζονικά επιθέσεις τύπου ιεράς εξέτασης με ένα προβλέψιμο (και επιθυμητό) αποτέλεσμα: δεν πρόκειται απλώς περί λογοκρισίας (όπως υποστηρίζουν ορισμένοι) αλλά για τον πραγματικό αφορισμό των παραβατών με τους οποίους κανείς δεν πρέπει καν να ασχολείται.

Πώς φτάσαμε σε αυτή την κατάσταση; Η ανθεκτικότητα των πολιτικών της ταυτότητας δεν βασίζεται, σε κάθε περίπτωση, μόνο στη συνθηκολόγηση των άνευρων φιλελεύθερων που θεωρούν την **προσβολή** των περιθωριοποιημένων ομάδων πιο φρικτή, π.χ., από τη διατήρηση των ίδιων των συνθηκών που τους περιθωριοποιούν. Αν μη τι άλλο, η ισχύς και η επιρροή των πολιτικών της ταυτότητας προέρχεται από τη δηλωμένη δέσμευσή τους να δώσουν φωνή σε όσους δεν έχουν φωνή, να υπερασπιστούν τα θύματα των υφιστάμενων συνθηκών της καπιταλιστικής βαρβαρότητας, να καταδικάσουν τις αδικίες αυτού του άθλιου κόσμου. Για να τις τοποθετήσουμε στο σωστό πλαίσιο και για να δοθεί η δυνατότητα για μια πιο εκλεπτυσμένη κριτική των προφανών αδιεξόδων τους, είναι αναγκαίο κανείς να εξετάσει ενδελεχώς την ιστορική τους πορεία.

11. Μια κακόπιστη ανάγνωση αυτού του επιχειρήματος θα το μετέφραζε ως άρνηση της πιθανότητας ύπαρξης διακρίσεων μέσα στην Αριστερά. Αυτό, φυσικά, είναι παράλογο. Το να αρνείται κανείς οποιαδήποτε ασυλία της Αριστεράς απέναντι σε τέτοιες συμπεριφορές δεν είναι, ωστόσο, το ίδιο με το να συναινεί σε μια ανακατεύθυνση της πολιτικής δραστηριότητας προς την κατεύθυνση της ηθικής κάθαρσης.

Σε μια άλλη εποχή

Παρόλο που δίνεται η εντύπωση ότι οι πολιτικές της ταυτότητας έφτασαν στον κόσμο του διαδικτύου προερχόμενες από τους ακαδημαϊκούς κύκλους (και, ειδικά στις ΗΠΑ, από ένα είδος ακτιβισμού που ενδημεί σε αυτούς), τα πράγματα δεν ήταν πάντοτε έτσι. Στην πραγματικότητα, η ορολογία και η μεθοδολογία των πολιτικών που σήμερα ονομάζονται πολιτικές της ταυτότητας προέρχεται από τα πολιτικά κινήματα που ξεπήδησαν στις ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τη δεκαετία του 1970. Και παρότι πολύς κόσμος μπορεί να έχει υπόψη του το γενικό ιδεολογικό πλαίσιο αυτών των κινήματων (αντικουλτούρα αναμεμιγμένη με τριτοκοσμικό αντι-ιμπεριαλισμό), μια πιο εκλεπτυσμένη ανάλυση του ριζοσπαστισμού εκείνης της περιόδου ίσως να βοηθήσει.

Όπως έδειξαν η Barbara και ο John Ehrenreich στο επιδραστικό κείμενο τους που δημοσιεύτηκε το 1977 στο περιοδικό *Radical America*¹², η συντριπτικά μεγάλη πλειοψηφία των μελών της Νέας Αριστεράς τη δεκαετία του 1960 και του 1970 στις ΗΠΑ προερχόταν από την «τάξη των στελεχών και των επαγγελματιών», μια κοινωνική κατηγορία που ισορροπούσε με δυσκολία ανάμεσα στην τάξη των καπιταλιστών (με την οποία βρισκόταν σε ανταγωνισμό λόγω της αντίληψής της ότι η τελευταία χαρακτηρίζεται από εγγενή ανορθολογισμό, απληστία και έλλειψη κοινωνικής ευθύνης) και την εργατική τάξη (με την οποία βρισκόταν δομικά σε ανταγωνισμό λόγω του ρόλου της εντός της άμεσης ή έμμεσης διαχείρισης της εργασιακής δύναμης). Φιλοδοξώντας να στελεχώσει μια σειρά από θέσεις εργασίας (στην πολεοδομία, τη δημοσιογραφία, την εκπαίδευση, την κοινωνική πρόνοια, τις ΜΚΟ κ.λπ.), η τάξη των στελεχών και των επαγγελματιών ανέπτυξε τον ριζοσπαστισμό της με έναν διττό τρόπο: από

12. Barbara και John Ehrenreich, *The New Left: A Case Study in Professional-Managerial Class Radicalism*, *Radical America*, 1977.

την μια μεριά, αρνήθηκε τον κυρίαρχο κοινωνικό, πολιτισμικό και ηθικό συντηρητισμό της αμερικανικής κοινωνίας, αλλά από την άλλη εντάχθηκε μέσα στην παράδοση του αμερικανικού φιλελευθερισμού και προοδευτισμού, ο οποίος ιστορικά υπήρξε συνδεδεμένος, μέχρι έναν βαθμό, με ένα αίσθημα περιφρόνησης για την εργατική τάξη. Όπως σημειώνουν οι Barbara και John Ehrenreich:

Η ταξική συνείδηση της τάξης των στελεχών και των επαγγελματιών, και η αμφίσημη ανάμειξη του ελιτισμού με την αντικαπιταλιστική μαχητικότητα που την χαρακτηρίζει, συνέχισε να αποτελεί μείζον ζήτημα για το «κίνημα» [the “movement”] καθ’ όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960. Εκφράστηκε στη «Νέα Αριστερά», στο αντιπολεμικό κίνημα, στο οικολογικό κίνημα, στο κίνημα της γυναίκειας απελευθέρωσης – όλα εκ των οποίων αμφισβητούσαν το «σύστημα» αλλά διακρίνονταν συχνά από μια ηθικολογική περιφρόνηση για την εργατική τάξη (σ. 10)

Φυσικά, αυτή η περιφρόνηση δεν θεωρητικοποιείτο με αυτούς τους όρους. Αντίθετα, υπό την επιρροή θεωρητικών όπως ο Χέρμπερτ Μαρκούζε, το επιχείρημα ήταν ότι η έλευση του καταναλωτικού καπιταλισμού είχε ουσιαστικά εξουδετερώσει το προλεταριάτο ως υποκείμενο ιστορικής αντίθεσης στο κεφάλαιο, με παρεπόμενη συνέπεια ότι το εν λόγω «ιστορικό κενό που άφησε πίσω του το εργατικό κίνημα θα έπρεπε να καλυφθεί από τους φοιτητές και τους ιδεολογικούς τους μέντορες»¹³. Το ξέσπασμα σφοδρών ταξικών συγκρούσεων σε παγκόσμιο επίπεδο την ίδια περίοδο έθεσε, μέχρι ενός βαθμού, σε αμφισβήτηση αυτές τις θεωρίες και τη μαρκουζική παρουσίαση του προλεταριάτου ως πειθήνιου, αλλά δεδομένου ότι η συγκεκριμένη απο-

στροφή απέναντι στους εργάτες ήταν (όπως έδειξε εναργώς ο Κρίστοφερ Λας¹⁴) βασισμένη σε μια ριζωμένη ιστορική παράδοση του αμερικανικού φιλελευθερισμού, η επιρροή της παρέμεινε ισχυρή (καίτοι με έναν υπόγειο τρόπο), γεγονός που της επέτρεψε εν τέλει να επανακάμψει λίγα χρόνια αργότερα με τη σημαντική αρωγή του ακαδημαϊκού κόσμου.

Σε κάθε περίπτωση, η οικονομική ανάπτυξη της περιόδου που προηγήθηκε είχε ενεργοποιήσει μια διαδικασία επέκτασης και γραφειοκρατικοποίησης των επαγγελμάτων που διεύρυναν την τάξη των επαγγελματιών και των στελεχών (μια διαδικασία που εκείνη την εποχή είχε λανθασμένα θεωρηθεί ως «προλεταριοποίηση»), παρέχοντας την υλική βάση για τα κύρια στοιχεία της συνείδησης και των επιδιώξεών της. Ωστόσο, η ταυτόχρονη ανάδυση του μαύρου απελευθερωτικού κινήματος, που ήταν προλεταριακό ως προς την κοινωνική σύνθεσή του και αριστερό εθνικιστικό ως προς την πολιτική του ιδεολογία προκάλεσε μια ρήξη. Η άμεση επαφή με τις επιδιώξεις του μαύρου κινήματος διέλυσε την αυτοπεποίθηση πολλών φοιτητών και επαγγελματιών ακτιβιστών, ωθώντας τους να αναθεωρήσουν «ολόκληρη την εμπειρία της ζωής τους, η οποία ωχριά μπροστά σε αυτή τη μαχητικότητα που έρχεται από “τον δρόμο”», μια διαδικασία που προώθησε μια κακοχωνεμένη επανεισαγωγή εννοιών όπως το «προνόμιο». Σύμφωνα με τους Ehrenreich, το προφανές αποτέλεσμα ήταν το ότι «κατά τις επαφές της λευκής φοιτητικής αριστεράς με τις μη-φοιτητικές ομάδες των μαύρων επικρατούσε από την πλευρά των τελευταίων υπεροψία ενώ οι πρώτοι χαρακτηρίζονταν σχεδόν από δουλοπρέπεια» (σ. 12).

Αντιμέτωπο με αυτή την κατάσταση, ένα μικρότερο κομμάτι του κινήματος αντέδρασε μέσω της όξυνσης της συγκρουσιακότητάς του, πράγμα που οδήγησε αναπόφευ-

13. Ellen Meiksins Wood, *The Retreat from Class: A New ‘True’ Socialism*, Verso 1986, σ. 15

14. Christopher Lasch, *The True and Only Heaven: Progress and its Critics*, W.W. Norton & Company, 1991

κτα σε αδιέξοδο: η κριτική του πανεπιστημίου μετατράπηκε σε κριτική των ίδιων των φοιτητών και η επιθυμία να μη γίνουν συνένοχοι με το «σύστημα» είχε ως αποτέλεσμα το έναυσμα μιας σύντομης περιόδου αυτοκαταστροφικού εξτρεμισμού (με πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα τους Weather Underground), ένα είδος πολιτικής δράσης που ήταν στερεωμένο γερά πάνω στην ενοχή και το αυτομαστίγωμα. Ωστόσο, εκτός από αυτή τη βραχυπρόθεσμη εξέγερση, το μεγαλύτερο κομμάτι όσων είχαν επηρεαστεί από το κίνημα επέλεξε την οδό του «εκδημοκρατισμού» των «προνομίων» του, δηλ. το να χρησιμοποιήσουν τις ικανότητες και την εκπαίδευσή τους για να προωθήσουν «τη ριζοσπαστική υπόθεση». Οι συνέπειες ήταν, σύμφωνα με τους Ehrenreich, εντυπωσιακές:

Οι ριζοσπάστες γιατροί δεν ήθελαν μόνο να απελευθερώσουν το επάγγελμά τους από το «ιατρικό-βιομηχανικό» σύμπλεγμα, αλλά και να απομυστικοποιήσουν την ιατρική. Οι ριζοσπάστες δικηγόροι θα άνοιγαν τα νομικά βιβλία και θα έθεταν τις στοιχειώδεις νομικές γνώσεις στη διάθεση του λαού. Οι ριζοσπάστες ψυχίατροι θα ξεκινούσαν την επίθεση στην ψυχιατρική μυθολογία και θα έδειχναν ότι κάθε ευαίσθητο μέλος της κοινότητας θα μπορούσε εύκολα να τους αντικαταστήσει. Οι ριζοσπάστες δάσκαλοι θα αποκάλυπταν την καπιταλιστική λειτουργία της εκπαίδευσης. Και ούτω καθεξής. Οι φραγμοί των πιστοποιητικών και των πτυχίων θα έπεφταν. Η εξουσία των ειδικών θα καταργείτο – από τους νεαρούς ειδικούς (σ. 18).

Γρήγορα φάνηκαν τα πρακτικά όρια αυτής της νέας συγκρότησης του ακτιβισμού. Όχι μόνο δεν ήταν πρόθυμοι οι επίδοξοι επαγγελματίες που προέρχονταν από τη μαύρη κοινότητα να αποδεχτούν την «απομυστικοποίηση» των επαγγελματιών στα οποία αποκτού-

σαν (για πρώτη φορά) πρόσβαση, αλλά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1970 με την ύφεση και την αύξηση της ανεργίας που ακολούθησαν υπονόμευσαν τις διάφορες επιτροπές, οργανώσεις και ομάδες αυτοβοήθειας που είχαν δημιουργήσει οι ακτιβιστές. Η σταδιακή εμπορευματοποίηση και *επιχειρηματοποίηση* των επαγγελματιών που είχαν μέχρι τότε μείνει έξω από τα άμεσα ενδιαφέροντα των κερδοσκοπικών οργανισμών (όπως η ανώτερη εκπαίδευση, η ιατρική και η κοινωνική πρόνοια) μετασχημάτισε ριζικά την ίδια την υλική βάση πάνω στην οποία είχαν βασίσει οι πρώην ριζοσπάστες την «πορεία μέσα στους θεσμούς» την οποία σχεδίαζαν, οξύνοντας την πίεση του ανταγωνισμού ανάμεσα σε όσους ήταν εξαναγκασμένοι να πωλούν την εργασιακή τους δύναμη.

Η νεοφιλελεύθερη/μονεταριστική απάντηση στους αγώνες και την κρίση της δεκαετίας του 70 προέκρινε, άλλωστε, την βίαιη ύφεση ως μηχανισμό πειθάρχησης. Οι περικοπές στις κυβερνητικές δαπάνες μείωσε άμεσα τις δυνατότητες ενός μεγάλου κομματιού της τάξης των στελεχών και των επαγγελματιών (κοινωνική πρόνοια, εκπαίδευση, επαγγέλματα φροντίδας) ενώ άλλα επαγγέλματα τα οποία απολάμβαναν κάποια αυτονομία μέσω της αυτοαπασχόλησης (π.χ. οι γιατροί και οι δικηγόροι), εντός των οποίων είχαν δημιουργηθεί αντίστοιχες «ριζοσπαστικές ομάδες», μετασχηματίστηκαν ολοένα και περισσότερο από ελεύθερα επαγγέλματα σε μισθωτές θέσεις εργασίας μέσα σε επιχειρήσεις. Η **πραγματική** προλεταριοποίηση της τάξης των στελεχών και των επαγγελματιών οδήγησε, εν τέλει, πολλούς να αναζητήσουν καταφύγιο στον ακαδημαϊκό χώρο, όπου αυτές οι διαδικασίες ήταν, τουλάχιστον στην αρχή, λιγότερο ραγδαίες. Καθώς αυτή η εξέλιξη συνέπεσε με τις σημαντικές προσπάθειες (που χρηματοδοτούνταν αδρά από ισχυρούς οργανισμούς όπως το Ίδρυμα Φόρντ) κανονικοποίησης των προηγούμενων ριζοσπαστικών επιδιώξεων μέσω της θεσμοποίησής τους, ώστε αυτές να προσανατολιστούν προς

μια άλλη κατεύθυνση μέσα από την εξάρτησή τους από τη συνέχιση της χρηματοδότησης, πολύς κόσμος από τα ριζοσπαστικά κομμάτια της τάξης των επαγγελματιών και των στελεχών αφομοιώθηκε μέσα στο «κυρίαρχο ρεύμα» και εξουδετερώθηκε μέσω της «πειθαρχικής διαφοροποίησης και των επιλογών καριέρας».¹⁵

Διαχωρισμένο από τις συλλογικές προσδοκίες που κατά κάποιο τρόπο είχαν ενισχύσει τα προηγούμενα κοινωνικά κινήματα, το ακαδημαϊκό περιβάλλον αποδείχτηκε ιδανικό πεδίο για την άνθιση των ζητημάτων ταυτότητας τα οποία έθεσαν στο επίκεντρο την περιθωριοποίηση (αντί για την εργατική τάξη) και το ρόλο του ατόμου ως υποκειμένου. Αλλά οι ακαδημαϊκοί δεν ήταν οι μόνοι υπεύθυνοι για την παραγωγή των πολιτικών που σήμερα ονομάζονται πολιτικές της ταυτότητας. Οι συνθήκες μετάβασης που χαρακτήριζαν τα τέλη της δεκαετίας του 1970 είχαν ήδη επηρεάσει τους πολιτικούς σχηματισμούς που, μέσα σε αυτό το πλαίσιο αποσταθεροποίησης, αναζητούσαν τρόπους να συνδέσουν την εμπειρία των παλιότερων κινήματων με τα νέα ζητήματα που τίθεντο. Σε αυτό το πλαίσιο, μια μικρή ομάδα μαύρων λεσβιών ριζοσπαστριών (η Combahee River Collective) έγραψε ένα μανιφέστο που αθέλητα θα έπαιζε κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη των πολιτικών της ταυτότητας.

Ο πρωτεύοντας ρόλος της ταυτότητας

Απορρίπτοντας της κυρίαρχη άποψη ότι μια νικηφόρα σοσιαλιστική επανάσταση θα οδηγήσει αυτόματα στην κατάργηση δομικών μορφών αδικίας όπως ο ρατσισμός ή ο σεξισμός, η ομάδα Combahee River Collective επιχείρησε να θεωρητικοποιήσει τις μεθόδους μέσω των οποίων θα μπορούσε να ξεπεραστεί

15. Το τελευταίο άρθρο της Susan Watkins στο περιοδικό *New Left Review* περιέχει μια εξαιρετική παρουσίαση αυτών ακριβώς των διαδικασιών. Βλ. «Which Feminisms?», *NLR* February 2018, ειδικά τις σελίδες 24-29.

το σύνθετο σύστημα διακρίσεων έξω από το πλαίσιο ενός χοντροκομμένου ταξικού αναγωγισμού (ο οποίος θα μπορούσε να περιγραφεί και ως χυδαίος μαρξισμός). Το κείμενο που προέκυψε παρείχε, κατά ειρωνικό ιστορικό τρόπο, όπλα για την άσκηση κριτικής και στις δύο πλευρές της διαμάχης: ενώ από τη μια μεριά οι υποστηρικτές των πολιτικών της ταυτότητας εστίασαν στην έμφαση που έδινε το κείμενο της ομάδας στα τυφλά σημεία της πολιτικής του ταξικού αναγωγισμού, από την άλλη μεριά, κόσμος που ασκεί κριτική στις πολιτικές της ταυτότητας προσπάθησε να διασώσει το κείμενο επισημαίνοντας ότι αυτό περιλάμβανε εξίσου και μια ταξική οπτική.¹⁶ Ωστόσο, ήταν μια συγκεκριμένη θέση του κειμένου που το έκανε (επίσης αθέλητα) να διατηρήσει την ιστορική του αξία, μια θέση που δεν είχε να κάνει ούτε με την αναγνώριση της ταυτόχρονης ύπαρξης μιας σειράς διακρίσεων (οι υποστηρικτές των σημερινών πολιτικών της ταυτότητας κάνουν λάθος να διακρίνουν κάποια πρωτοτυπία σε αυτό το σημείο¹⁷) ούτε με την υιοθέτηση μιας ευρύτερης σοσιαλιστικής ατζέντας. Στο εν λόγω απόσπασμα η Combahee River Collective υποστήριζε ότι: «η πιο ουσιαστική και ενδεχομένως η πιο ριζοσπαστική πολιτική προκύπτει άμεσα από την ίδια μας την ταυτότητα, και όχι

16. (σ.τ.μ.) Το κείμενο της Stella Polaris, *Η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας ως κριτική του γενικευμένου διαχωρισμού* που δημοσιεύτηκε στο πρώτο τεύχος του *Διαλυτικού* ασκεί κριτική σε αυτή τη θέση δείχνοντας γιατί το μανιφέστο της Combahee River Collective δεν αποτελεί μια κριτική της ολότητας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, αφού δεν επιχειρεί να δείξει τη σύνδεση που υπάρχει στο ζήτημα της τάξης με το ζήτημα της φυλής και του φύλου αλλά εντάσσεται στην παράδοση της τριτοκοσμικής, αντι-ιμπεριαλιστικής αριστεράς που αντιμετωπίζει τον καπιταλισμό, τον ιμπεριαλισμό και την πατριαρχία ως διακριτά συστήματα εξουσίας και καταπίεσης.

17. Για παράδειγμα, το μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος των ΗΠΑ Claudia Jones έγραφε το 1949 τα εξής: «Οι νέγρες γυναίκες –ως εργατρίες, ως νέγρες και ως γυναίκες– είναι το πιο καταπιεσμένο στρώμα ολόκληρου του πληθυσμού».

από το να προσπαθούμε να τερματιστεί η καταπίεση κάποιου άλλου».

Εδώ, βρίσκεται κατά κάποιο τρόπο κρυμμένη πίσω από τη δικαιολογημένη απόρριψη της αυτοθυσίας, η ιαχή πολέμου των σύγχρονων πολιτικών της ταυτότητας: ότι η ταυτότητα ενός ανθρώπου είναι η πηγή του ριζοσπαστισμού του ή/και της πολιτικής οπτικής του. Είναι αρκετά σαφές, και ιστορικά ακριβές, ότι για την Combahee River Collective η έννοια της «ταυτότητας» δεν περιοριζόταν σε ζητήματα φυλής, φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού αλλά περιελάμβανε και την «εργατική», τη «σοσιαλιστική» και την «επαναστατική» ταυτότητα. Αλλά η ίδια η χρήση του όρου «ταυτότητα» ήταν σε αυτή την περίπτωση δηλωτική, αφού υποδήλωνε έναν διαχωρισμό από το παραδοσιακό εργατικό κίνημα (για το οποίο η εργατική τάξη δεν σχετιζόταν, με οποιονδήποτε προφανή τρόπο, με κάποια «ταυτότητα», με τη σημερινή χρήση της έννοιας) και μια ευθυγράμμιση με τη σύγχρονη αναδιαμόρφωση της έννοιας της «ταυτότητας», η οποία, όπως καλά δείχνει η Marie Moran στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού *Historical Materialism*, έχει φέρει στο προσκήνιο «τον ουσιακρατικό τρόπο κατανόησης που προωθείται [από την έννοια της ταυτότητας]».

Μια αντίστοιχη διαδρομή μπορεί να διαπιστωθεί για πολλές ακόμη από τις έννοιες που έχουν γίνει δημοφιλείς με την έλευση των πολιτικών της ταυτότητας. Για παράδειγμα, η έννοια του «λευκού προνομίου» εισήχθη στην πραγματικότητα από τους αριστεριστές Noel Ignatiev και T.W. Allen σε μια προσπάθεια υπέρβασης των φυλετικών διαχωρισμών και προώθησης της ενότητας της εργατικής τάξης και όχι, όπως είναι κατανοητό σήμερα, ως ένα παγιωμένο χαρακτηριστικό που μπορεί μόνο να ομολογηθεί με ντροπή και ίσως, μέσω μιας αυστηρής διαδικασίας ηθικού αυτομαστιγώματος, να επιτρέψει στους φορείς του να μετασηματιστούν σε «συμμάχους» των μη-προνομιούχων. Δεν ήταν, κατά τη σύλληψή της, μια έννοια που κήρυττε την

αδυνατότητα των κοινών συμφερόντων (και επομένως την αδυνατότητα κοινών αγώνων). Παρομοίως, η έννοια των «ασφαλών χώρων» αναπτύχθηκε ταυτόχρονα από ριζοσπάστες ψυχολόγους που ήθελαν να αντιμετωπίσουν τις μετατραυματικές διαταραχές των βετεράνων του Βιετνάμ και από gay και λεσβίες ακτιβίστριες που ήθελαν να δημιουργήσουν χώρους χωρίς διώξεις και διακρίσεις. Αλλά μέσα στις νέες υλικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν από την υποχώρηση των ριζοσπαστικών κοινωνικών κινήματων, τη διάλυση των προλεταριακών κοινοτήτων και την ενίσχυση του (νεοφιλελεύθερου) ατομικισμού, το νόημα αυτών των εννοιών άλλαξε, με αποτέλεσμα τελικά τον διαχωρισμό του περιεχομένου τους από τις ταξικές και τις ριζοσπαστικές συλλογικές επιδιώξεις.

Τίθεται, ωστόσο, ένα ζήτημα. Αντίθετα από πολλές κριτικές των πολιτικών της ταυτότητας, που τις αντιμετωπίζουν ως ένα είδος ψευδούς συνείδησης η οποία, υπονομεύοντας τους καθολικούς/ταξικούς στόχους, δουλεύει ουσιαστικά υπέρ του κεφαλαίου, στην πραγματικότητα, η εμφάνισή τους μαρτυρά το γεγονός ότι οι παραδοσιακές καθολικές/ταξικές επιδιώξεις είχαν ένα σοβαρό τυφλό σημείο σε σχέση με τις διακρίσεις που ήταν δομημένες γύρω από ψευδο-βιολογικές «διαφορές» (π.χ. ενάντια στις γυναίκες ή στον μη-λευκό πληθυσμό). Επιπλέον, η ταξική αναγωγιστική θέση που μετέθετε την επίλυση όλων των αδικιών και των κοινωνικών προβλημάτων για τη στιγμή που η ταξική πάλη θα επέβαλλε επιτυχώς τις απαιτήσεις της στο κεφάλαιο, είχε δραστικά υπονομευθεί από το γεγονός ότι οι αναδιανεμητικές πολιτικές της Κεϋνσιανής εποχής σε μεγάλο βαθμό απέκλειαν αυτές ακριβώς τις ομάδες.

Για αυτόν τον λόγο, όταν η στρατηγική της επίτευξης της ισότητας μέσω της εξίσωσης (η άρνηση, δηλαδή, της ύπαρξης «διαφορών» εντός ενός καθολικού, δημοκρατικού προγράμματος με δικαιώματα για όλους) ήλθε αντιμέτωπη με την αντίφαση ότι μονάχα συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες προ-

σπορίζονταν τα οφέλη της οικονομικής ανάπτυξης, οι ίδιοι αυτοί οι αγώνες υπέστησαν μια αναδιάταξη. (Ειδικά στις ΗΠΑ, το σημείο καμπής ήταν το πέρασμα από το κίνημα για «πολιτικά δικαιώματα» στα διάφορα κινήματα «απελευθέρωσης»). Απορρίπτοντας το πολιτικό πρόγραμμα της εξίσωσης διαφορετικών ομάδων εντός ενός συνόλου αδιαφοροποίητης ισότητας, οι πολιτικές της ταυτότητας προώθησαν την ιδέα ότι οι περιθωριοποιημένες ομάδες μπορούσαν (και θα το έκαναν) να επιτύχουν καθεστώς ισότητας όχι *παρά* τις διαφορές τους αλλά *εξαιτίας* αυτών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η «ταυτότητα» αποδείχτηκε ότι είναι το ιδανικό μέσο έκφρασης αυτών των διεκδικήσεων. Όπως σημειώνει η Moran, ο συγκεκριμένος όρος δεν αρνείται απλώς τη «νατουραλιστική»/βιολογική βάση των διακρίσεων αλλά επίσης ενσωματώνει την έννοια της «ατομικής αυτονομίας», και με αυτόν τον τρόπο εξισορροπεί την ένταση που δημιουργείται παραδοσιακά ανάμεσα στις καθολικές/συλλογικές επιδιώξεις και τον ατομικισμό.¹⁸ Με άλλα λόγια, η έννοια της ταυτότητας επέτρεψε μια νέα θεωρητικοποίηση της περιθωριοποίησης των κοινωνικών ομάδων, η οποία απείχε από την αρνητική, επιβαλλόμενη από το κεφάλαιο, μορφή της προς την κατεύθυνση ενός θετικά προσδιορισμένου υπερθεματισμού της ένταξης σε μια ομάδα που βασιζέται στην υπερηφάνεια και την αξιοπρέπεια.

Η άρνηση της ταυτότητας

Ωστόσο, η σύνδεση ανάμεσα στις σημερινές πολιτικές της ταυτότητας και το ιστορικό τους παρελθόν δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί. Πώς έγινε δυνατό να μετασχηματιστεί η απλή αναγνώριση των συνεχιζόμενων διακρίσεων και της περιθωριοποίησης συγκεκριμένων ομάδων στις σημερινές ηθικές σταυροφορίες και τον παροξυσμό του ανορθολογισμού; Εί-

ναι ενδιαφέρουσα έκφραση της διαλεκτικής, το γεγονός ότι η έννοια της ταυτότητας (που αντιστοιχεί σε ένα ουσιοκρατικό χαρακτηριστικό πολιτισμικής ή ψυχολογικής σημασίας) δέχτηκε επίθεση με το που διατυπώθηκε, μια επίθεση που έγινε γνωστή ως «κρίση ταυτότητας». Και ήταν η ίδια η διαδικασία της υπεράσπισης της ταυτότητας από διάφορες απειλές που αναδιατύπωσε και στη συνέχεια αναπαρήγαγε το νόημα της έννοιας, ώστε να αποκτήσει εν τέλει τα χαρακτηριστικά που μπορούν σήμερα να της αποδοθούν άμεσα.

Σε θεωρητικό/ακαδημαϊκό επίπεδο, οι πολιτικές της ταυτότητας δέχτηκαν επίθεση για τη ροπή τους προς την «ουσιοκρατία» από την μπάντα του «κοινωνικού κονστρουκτιβισμού» καθώς επίσης και από τη διαθεματική θεωρία. Ωστόσο, όπως σημειώνει σωστά η Moran, καμία από αυτές τις δύο θεωρήσεις δεν λειτουργούν έξω από το πλαίσιο της ταυτότητας. Για τους υποστηρικτές του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, το ζήτημα δεν ήταν ποτέ η αμφισβήτηση της ίδιας της έννοιας της ταυτότητας αλλά αντίθετα η σωστή θεωρητικοποίηση της παραγωγής της. Ορισμένη βάσει μιας παρόμοιας λογικής, η θεωρία της διαθεματικότητας δείχνει το ίδιο ανίκανη να προχωρήσει πέρα από μια αδύναμη «κριτική» της ταυτότητας, δεδομένου ότι ο δηλωμένος σκοπός της είναι η αντιμετώπιση της έλλειψης νομικής αναγνώρισης των διακρίσεων στα πλαίσια της διασταύρωσης διαφορετικών ταυτοτήτων. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν περνάει απαρατήρητο ότι το θεμελιώδες κείμενο της Kimberlé Crenshaw για τη διαθεματικότητα δεν έχει καμία αναφορά στο ζήτημα της τάξης. Απλούστατα, δεν ταιριάζει στο πλαίσιο που διατύπωσε η Crenshaw, για τον προφανή λόγο ότι η τάξη δεν είναι ένα σύστημα διακρίσεων (που θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν νομικά) αλλά η πεμπτουσία του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού. Επιπλέον, στον διαθεματικό κόσμο της Crenshaw, οι διακρίσεις δεν παράγονται καν κοινωνικά: απλώς υπάρχουν ως παγιωμένες πραγματικότητες, ενώ το έργο της κρι-

18. Marie Moran, *Identity and Capitalism*, Sage Publications, 2015

τικής θεωρίας είναι η αποκάλυψη της ύπαρξής τους και η εξουδετέρωσή τους μέσω μιας νομικής διαδικασίας.¹⁹

Από τη σκοπιά των αντικειμενικών εξελίξεων, η έλευση του παγκοσμιοποιημένου κεφαλαίου και του επακόλουθου βαθέματος της κοινωνικής ανισότητας επιτάχυνε και όξυνε τον (δομικά ενσωματωμένο) ανταγωνισμό ανάμεσα στους εργαζόμενους, ενώ την ίδια στιγμή διετείνεται ότι διέλυε συγκεκριμένους συλλογικούς σχηματισμούς που δεν αντιστοιχούσαν πια στις ισοπεδωτικές τάσεις του κεφαλαίου. Σε ένα περιβάλλον μειωμένων πόρων, θέσεων εργασιών και ευκαιριών, η ανάγκη για την απόκτηση πλεονεκτήματος απέναντι σε όσους αγωνίζονται να αποκτήσουν πρόσβαση στους ίδιους πόρους αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Αλλά αυτός ο οξυμμένος ανταγωνισμός δεν συνέβη μέσα σε ιστορικό κενό. Αντίθετα, διαμορφώθηκε από τις υφιστάμενες κοινωνικές σχέσεις και τις αντιλήψεις για την κατανόησή τους που τους αντιστοιχούν. Για αυτόν τον λόγο, σε μια εποχή που η «ταυτότητα» έχει γίνει το κέντρο της κατανόησης της κοινωνικής ζωής και η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση φιλοδοξεί να εξαλείψει αυτήν την κατανόηση, η αντίσταση στην καπιταλιστική αναδιάρθρωση εμφανίστηκε ως μορφή της επικύρωσης αυτών των ταυτοτικών ομάδων. Αυτή η προσέγγιση όμως δεν έλαβε υπόψη της ότι η τοποθέτηση της ταυτότητας σε ένα τέτοιο βάθρο θα οδηγούσε, όταν αυτές οι αντιστάσεις στην παγκοσμιοποίηση υποχωρούσαν κάτω από την πίεση της συγκεντρωμένης δύναμης της καπιταλιστικής συσσώρευσης και των θηριωδών δυνάμεων καταστολής της, σε ένα τελικό

19. Αυτή η προσέγγιση μοιάζει με το διοικητικό ενδιαφέρον για την ενσωμάτωση των κοινωνικών ανταγωνισμών μέσα στους θεσμούς, μέσω της διευθέτησής τους έξω από το πεδίο των κοινωνικών αγώνων και μέσα στο πεδίο των νομικών διαδικασιών. Άλλωστε, ο Ρόμπερτ Κένεντι ήταν αυτός που έκανε την απεγνωσμένη έκκληση να μεταφερθούν οι κοινωνικές συγκρούσεις «μέσα στις αίθουσες των δικαστηρίων και μακριά από τους δρόμους».

αποτέλεσμα, δηλ. τον οξυμμένο ανταγωνισμό ανάμεσα σε αυτούς που υφίστανται την αναδιάρθρωση, το οποίο θα εκφραζόταν μέσω των ίδιων εννοιών ταυτότητας.

Προσέξτε όταν κάνετε προσλήψεις

Η αδυναμία να εμποδιστεί αποτελεσματικά η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση και η νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση που την ακολούθησε έκανε ιδιαίτερα ελκυστική την καταφυγή στην ηθικολογία. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ηθικολογία είναι ακατάλληλη μεθοδολογικά για την εξάλειψη του ατομικισμού τον οποίο προωθούν οι πολιτικές της ταυτότητας, ο αυξημένος ανταγωνισμός που προέκυψε λόγω των αυξανόμενων ανισοτήτων μπορούσε τώρα να μυστικοποιηθεί και να παρουσιαστεί ως «δικαιολογημένος» αγώνας ενάντια στις αντικοινωνικές συμπεριφορές.²⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, οι «ολυμπιακοί αγώνες της καταπίεσης» στους οποίους συχνά ασκείται κριτική και οι οποίοι χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες αντιπαραθέσεις γύρω από τις πολιτικές της ταυτότητας δεν αποτελούν απλώς ένα θεωρητικό σφάλμα αλλά αντιστοιχούν

20. Ένα στοιχείο των πολιτικών της ταυτότητας που συχνά μένει απαρατήρητο είναι ο τρόπος με τον οποίο οικειοποιείται τεχνικές που προέρχονται κατευθείαν από το επιχειρηματικό μάντζι-μεντ, μέσω της δημιουργίας και του προσδιορισμού εξειδικευμένων αγορών [niche markets], την οικοδόμηση μονοπωλίων (συμβολικών ή μη), τη διεκδίκηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα ξεκάθαρο στην ακαδημαϊκή αγορά εργασίας. Παρά το γεγονός ότι, ως αγορά εργασίας, οι μεγαλύτερες απειλές που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι αφορούν τις επισφαλείς σχέσεις εργασίας που έχουν επιβληθεί μέσω της αύξησης των επικουρικών θέσεων μερικής απασχόλησης και χαμηλών απολαβών (η οποία χαιρετίζεται ως «εξορθολογισμός μέσω της επιχειρηματοποίησης»), η κυριαρχία των ζητημάτων που θέτουν οι πολιτικές της ταυτότητας καταλήγουν να αυξάνουν την επισφάλεια καθώς το νέο διδακτικό-ερευνητικό προσωπικό αναγκάζεται να περιοριστεί ως προς τον λόγο που εκφέρει ή να λογοκρίνει διαφωνίες προκειμένου να μη ρισκάρει την επισφαλή θέση του.

ιδανικά στη δομική αναγκαιότητα απόκτησης πλεονεκτήματος απέναντι στην πίεση του ανταγωνισμού. Μια φρέσκια ματιά σε ορισμένες πρόσφατες αντιπαραθέσεις υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να φωτίσει αυτό το σημείο.

Η Rebecca Tuvel, μια προσωρινή επίκουρη καθηγήτρια, δημοσίευσε ένα άρθρο σε ένα εξαιρετικά καταξιωμένο περιοδικό φεμινιστικής φιλοσοφίας με κριτές. Στο κείμενό της, η Tuvel διατύπωσε το θεωρητικό επιχειρήμα ότι αν κανείς αποδέχεται και υποστηρίζει (δίκαϊα) τους αγώνες των τρανς ατόμων για ισότητα και αναγνώριση, τότε είναι δυνητικά και φιλοσοφικά έγκυρο να αντιμετωπίσει και τα διαφυλετικά (transracial) ζητήματα με παρόμοιο μεθοδολογικά τρόπο. Η αντίδραση στο άρθρο της ήταν απίστευτη καθώς κατηγορήθηκε άμεσα για τρανσφοβία, ηλιθιότητα και «επιστημονική βία». Είναι ιδιαίτερα ενδεικτικό, όμως, πως μια «απειλή» που εκτοξεύτηκε πολύ συχνά ενάντια στην Tuvel ήταν ότι δεν θα γίνει ποτέ μόνιμη και ότι η καριέρα της θα καταστρεφόταν αν δεν ανακαλούσε και δεν απολογείτο δημοσίως. Λίγο μέτραγε αν τόσο η Tuvel όσο και οι κριτικοί της βρίσκονται ολοφάνερα στην ίδια «πλευρά» όσον αφορά τα ζητήματα φύλου. Το αναιδές σφάλμα της ήταν ότι επιχειρήσε να προεκτείνει τις τρανς «έννοιες» από το φύλο στη φυλή, μια πρόταση που απειλούσε να δημιουργήσει ρήξη μέσα στον σύγχρονο αντιρατσιστικό ακαδημαϊκό/ ακτιβιστικό κόσμο με τον ίδιο τρόπο που τα transgender ζητήματα δημιούργησαν ρήξη μέσα στον ακαδημαϊκό φεμινισμό λίγα χρόνια πρωτότερα. Ουσιαστικά, πίσω από τη δικαιολογία ότι η Tuvel έκανε επιλεκτική χρήση της βιβλιογραφίας που αγνοούσε (ή «φίμωνε») τους τρανς/έγχρωμους μελετητές, κρυβόταν η ωμή πραγματικότητα των μικροπρεπών μάντζερ μιας εξειδικευμένης αγοράς που αναγκάστηκαν να δράσουν γρήγορα για να εμποδίσουν κάθε πιθανό ανταγωνισμό που θα μπορούσε να υπονομεύσει τις θέσεις και τις κλίκες τους.

Παρομοίως, μια απίστευτη αντιπαραθεση ξέσπασε όταν η καλλιτέχνης Dana

Schutz εξέθεσε έναν πίνακα στην έκθεση New York Whitney Biennial, ο οποίος περιλάμβανε μια αφηρημένη αναπαράσταση της φημισμένης φωτογραφίας του Emmett Till, ενός δεκατετράχρονου που είχε δολοφονηθεί βάνουσα από ρατσιστικά σκουλήκια το 1955. Η Hanna Black, μια φιλόδοξη νέα καλλιτέχνης από το Ηνωμένο Βασίλειο, έστειλε ένα ανοιχτό γράμμα στο Facebook, στο οποίο εξέφραζε την αγανάκτησή της και καλούσε σε κατέβασμα και καταστροφή του πίνακα. Η επιχειρηματολογία της Hanna Black ήταν δομημένη γύρω από το ότι «όσοι δεν είναι μαύροι πρέπει να αποδεχτούν ότι δεν θα μπόρουν ποτέ να κατανοήσουν, ούτε να εκφράσουν» τον πόνο των μαύρων και, για αυτόν τον λόγο, δεν θα πρέπει να τους επιτρέπεται να κάνουν οποιαδήποτε χρήση των αγώνων ή των τραγωδιών των μαύρων μέσα στο δικό τους έργο.²¹

Αν η Tuvel κατηγορήθηκε για «απαλοιφή» των υποτελών, τους οποίους οι υποστηρικτές των πολιτικών της ταυτότητας συνάδελφοί της θεωρούν ως μοναδικές νόμιμες πηγές γνώσης, η Schutz ήταν αντιθέτως ένοχη για τη *χρήση* των ιδίων υποκειμένων για τη δική της εξέλιξη μέσω της «πολιτισμικής οικειοποίησης».²² Αυτή η φαινομενικά

21. Αν η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας μεταφράζεται σήμερα ως «συστράτευση με τους καταπιεστές», μπορεί κανείς μόνο να φανταστεί τι αντιδράσεις δημιουργεί η απροκάλυπτη ειρωνεία. Στην προκειμένη περίπτωση, όταν το περιοδικό *Cured Quail* εξέφρασε με χιουμοριστικό τρόπο τη διαφωνία του με το ηλίθιο, αν όχι αντιδραστικό, ανοιχτό γράμμα της Black, τα μέλη του στιγματίστηκαν άμεσα ως συμπαθούντες των ρατσιστών. Οι συγκεκριμένες ιδεολογικές επιθέσεις συνοδεύονται, όπως δείξαμε, από συγκεκριμένες υλικές συνέπειες. Έτσι, το περιοδικό *Mute* απέσυρε την οικονομική στήριξή του στο *Cured Quail* γνωρίζοντας ασφαλώς ότι η συστράτευση με τις περσόνες του αντιρατσισμού, όσο γελοίες κι αν είναι αυτές, θα αποφέρει πάντοτε περισσότερα από τη συσχέτιση με αυτούς που χλευάζουν αυτό το θέαμα.

22. Από όλες τις θεωρητικές έννοιες που χρησιμοποιούν οι σύγχρονες πολιτικές της ταυτότητας, καμία δεν είναι πιο βλακώδης από την έννοια της

αντιφατική επίθεση μπορεί να παρατηρηθεί πιο καθαρά αν κανείς εξετάσει το πεδίο της λογοτεχνίας όπου έχει παρουσιαστεί η πιο ανορθολογική, ενδεχομένως, έκφραση της ταυτοτικής ιδεολογίας. Εδώ έχει εμφανιστεί η βίαιη αξίωση που απαιτεί από τους συγγραφείς να αποφεύγουν να «οικειοποιούνται» ή να «υποδύονται» φωνές που προέρχονται από «κουλτούρες» ή κοινωνικές κατηγορίες που είναι διαφορετικές από τη δική τους (για να αποφύγουν την κατηγορία της «πολιτισμικής οικειοποίησης») ενώ ταυτόχρονα πρέπει να «συμπεριλαμβάνουν» αντιπροσώπους μιας ποικιλίας ομάδων στη βάση αυστηρών προδιαγραφών πολυμορφίας, για να μην κατηγορηθούν ότι «εξαφανίζουν» κάποια απόκληρη ταυτότητα. Όπως σημείωσε πρόσφατα η Lionel Shriver, αυτές οι απαιτήσεις είναι απολύτως παραλυτικές, κυριολεκτικά ισοδύναμες με την κατάργηση της συγγραφής λογοτεχνικών έργων, μια μορφή έκφρασης κατεξοχήν «ασεβής» και με έφεση στην «οικειοποίηση». Αν αυτή η τάση κυριαρχήσει στο πεδίο της λογοτεχνίας, προβλέπει η Shriver, το αποτέλεσμα θα είναι η αντικατάσταση της συγγραφής πεζών και ποιημάτων από αυτοβιογραφικά απομνημονεύματα. Ένας τέτοιος μετασχηματισμός θα οδηγούσε σε λογοτεχνική πενία. (Δεν προκαλεί καμία έκπληξη το γεγονός πως, στους απαίσιους καιρούς που ζούμε, η ομιλία της Shriver δέχτηκε αμέσως επίθεση από μια νέα και φιλόδοξη μυθιστοριογράφος, η οποία την κατηγορήσε ότι είναι ρατσίστρια που θέλει να κανονικοποιήσει την ιμπεριαλιστική εξουσία.)

Αυτό που χαρακτηρίζει όλες αυτές τις

«πολιτισμικής οικειοποίησης». Η υποδαύλιση «διεμαχών» γύρω από τζίβες, φαγητά ή ρούχα πρέπει σίγουρα να είναι έκφραση της πιο προχωρημένης μορφής αποσύνθεσης, αλλά αξίζει να σημειώσουμε ότι ο όρος επιβάλλει μια ομογενοποιημένη θεώρηση των κουλτούρων και των υποτιθέμενων αντιπροσώπων τους (κοινότητες που θεμελιώνονται πάνω σε μια κοινή ταυτότητα) ενώ είναι επίσης θεμελιωμένος σε έναν απίστευτα προβληματικό ορισμό μιας ήδη προβληματικής έννοιας: της ιδιοκτησίας.

αντιδράσεις δεν είναι μόνο η (προαναφερθείσα) ηθική κατακραυγή που επιδιώκουν να ξεσηκώσουν χρησιμοποιώντας φορτισμένους χαρακτηρισμούς εναντίον των αντιπάλων τους. Αυτό που φαίνεται να αποτελεί ένα επαναλαμβανόμενο πρότυπο είναι το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις διαμάχες πυροδοτούνται από ανθρώπους που θέλουν να υπερασπιστούν (ή να προωθήσουν) τις προσωπικές τους καριέρες και επιδιώξεις, χρησιμοποιώντας το όχημα της ταυτοτικής ηθικολογίας για να αναγκάσουν αυτούς που στοχοποιούν (και οποιονδήποτε που μπορεί να ήθελε να τους υπερασπιστεί) σε συνθηκολόγηση. Στο όνομα της κοινωνικής δικαιοσύνης ή κάποιας αυτοανακηρυγμένης «ριζοσπαστικής» υπόθεσης που έχει ως στόχο να υπερασπιστεί τους απόκληρους, οι ταυτοτικές ευαισθησίες προσφέρουν ταυτόχρονα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα σε αυτούς που τις χρησιμοποιούν, ενώ απαγορεύουν προληπτικά κάθε κριτική – ποιος θέλει άλλωστε να υπερασπιστεί ένα τέρας;

Καταδικασμένες σε είκοσι χρόνια πλήξης

Μέχρι ενός σημείου οι εγγενείς αντιφάσεις των πολιτικών της ταυτότητας είναι τόσο ξεκάθαρα αυτο-υπονομευτικές που δεν αξίζει να αφιερώνεται τόσο πολύ ενέργεια στην άσκηση κριτικής εναντίον τους. Χαρακτηρίζονται από την απόλυτη επιβεβαίωση του κατακερματισμένου και αντιφατικού κόσμου του προσωπικού βιώματος· την αυθαίρετη απόδοση σε συγκεκριμένους ανθρώπους της αποκλειστικότητας της ορθής ανάλυσης και κατανόησης μόνο και μόνο γιατί ανακηρύσσουν τον εαυτό τους ως αντιπρόσωπο μιας επιμέρους κοινότητας· τον μετασχηματισμό της αναμφισβήτητης αξίας της βιωμένης εμπειρίας ως *μίας* πηγής γνώσης σε έναν αδικαιολόγητο φετιχισμό της άμεσης εμπειρίας ως μοναδικής πηγής της γνώσης· την αντιμετώπιση κάθε διαφωνίας ως ασυγχώρητου ηθικού παραπτώματος... Όλα τα παραπάνω αποτελούν θεωρητικές κατασκευές που δεν

φαίνονται ικανές να κυριαρχήσουν πάνω στην κοινωνική και την πολιτική ζωή για πολύ. Αν μη τι άλλο, είναι καταδικασμένες να καταρρεύσουν εσωτερικά καθώς τα ίδια τα εργαλεία τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιακρίτως ενάντια σε αυτούς που τα υπερασπίζονται. Εν τέλει, δεν υπάρχει κανένα άτομο (πόσο μάλλον ομάδα) που θα μπορούσε να αποφύγει την «υπέρβαση των εσκαμμένων» ή/και των διαρκώς μεταβαλλόμενων απαιτήσεων για αποφυγή κάποιου ταυτοτικού «παραπτώματος». Ωστόσο, στον βαθμό που η ταυτότητα έχει γίνει αξεχώριστη από το βίωμα, κάθε είδος κριτικής θα συνεχίσει να εκλαμβάνεται ως υπαρξιακή απειλή. Αν σε αυτό προστεθεί το όπλο της ηθικολογίας, το οποίο απαγορεύει κάθε παρέκκλιση υπό τον φόβο ότι αυτή θα εκληφθεί ως συμπόρευση με απαράδεκτες θέσεις και άτομα, φαίνεται ότι η στιγμή που αυτό το πολιτικό πρότζεκτ θα καταρρεύσει απέχει ακόμα.

Εντούτοις, παραμένει ιδιαίτερα απογοητευτικό το ότι, ενώ πολλές κριτικές της ιδεολογίας της ταυτότητας που προέρχονται από τη λεγόμενη υλιστική αριστερά (ή, ακόμα περισσότερο από τη σοσιαλδημοκρατική αριστερά) έχουν προσφέρει χρήσιμες αναλύσεις των αδιεξόδων των πολιτικών της ταυτότητας, φαίνονται ανίκανες να αποφύγουν την τάση αναπαραγωγής μιας σειράς από αριστερές κοινοτοπίες που υπονομεύουν σε τελική ανάλυση την ίδια την κριτική. Συχνά, αυτές οι κριτικές αναπαράγουν άθελά τους ορισμένες προβληματικές θέσεις, οι οποίες ήταν υπεύθυνες για τη γένεση των πολιτικών της ταυτότητας, ειδικά όταν προωθούν ένα χοντροκομμένο ταξικό αναγωγισμό ως νόμιμη απάντηση. Για παράδειγμα, παρά τις έξοχες αναλύσεις των πολιτικών της ταυτότητας και του σύγχρονου αντιρατσισμού που έχει γράψει ο Adolph Reed, κατά περίεργο τρόπο, δεν διστάζει να δηλώσει την πίστη του στο Δημοκρατικό Κόμμα των ΗΠΑ, μέχρι του σημείου να προτρέπει τον κόσμο να ψηφίσει τη Χίλαρι Κλίντον! Παρομοίως, η Angela Nagle δεν βλέπει τίποτα κακό στην υποστήριξη

της πολιτικής του Μπέρνι Σάντερς ή (ακόμα χειρότερα) του Τζέρεμι Κόρμπιν, πράγμα που μοιάζει με την αδικαιολόγητη πίστη και ενθουσιασμό που πολύς κόσμος εξέφραζε πριν μερικά χρόνια για τον ΣΥΡΙΖΑ και τους Podemos, για να ντροπιαστούν τελικά από την, εύκολα προβλέψιμη, πολιτική που τελικά ακολούθησαν

Θυμίζοντας τους κεϋνσιανούς οικονομολόγους, που προσπαθούν να νομιμοποιήσουν τις προτάσεις τους με έναν τρόπο που προϋποθέτει ότι η ιστορία των τελευταίων 40 χρόνων δεν έχει υπάρξει, οι σημερινοί αριστεροί αντίπαλοι των πολιτικών της ταυτότητας επιχειρηματολογούν σαν να μην περιείχαν οι πιο ριζοσπαστικές στιγμές της προλεταριακής ανατρεπτικής δραστηριότητας τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 την ξεκάθαρη απόρριψη των αριστερών σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών κομμάτων, των συνδικάτων (και της δομικής τάσης τους να αποδυναμώνουν τα μέλη τους για να ενισχύονται τα ίδια) ή/και της λενινιστικής θέσης περί της αναγκαιότητας ύπαρξης μιας διανοητικής πρωτοπορίας, η οποία θα φέρει τη συνείδηση σε μια εργατική τάξη που θεωρείται πάντοτε ανίκανη να αντιληφθεί από μόνη της τα πραγματικά της συμφέροντα.

Πολλοί από τους σημερινούς αριστερούς που εμπνέονται από το *Jacobin* ή την οργάνωση DSA²³ θεωρούν ότι ο αγώνας για την ακύρωση των νεοφιλελεύθερων/μονεταριστικών πολιτικών που υπονόμισαν τον ταξικό ανταγωνισμό αρκεί για την επαναφορά στη «χρυσή εποχή» των μαζικών κομμάτων,

23. (σ.τ.μ.) Η οργάνωση DSA (Democratic Socialists of America) είναι μια σοσιαλδημοκρατική πολιτική οργάνωση που κινείται στην αριστερή πτέρυγα του Δημοκρατικού Κόμματος. Ο αριθμός των μελών του έχει αυξηθεί αλματωδώς τα τελευταία χρόνια κυρίως ως όχημα υποστήριξης του Bernie Sanders στις εκλογές για την ανακήρυξη υποψηφίου προέδρου εντός των Δημοκρατικών. Το περιοδικό *Jacobin* πρωτοεκδόθηκε το 2010 και συνδέεται άμεσα, αν και όχι τυπικά, με την οργάνωση DSA. Πρόκειται για πολιτικά μορφώματα ανάλογα του ΣΥΡΙΖΑ.

των ισχυρών συνδικάτων και της προοδευτικής κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης. Αυτό που εξόφθαλμα λείπει από αυτές τις αναλύσεις, ωστόσο, είναι η μεγάλη συμβολή των αριστερών κομμάτων, των συνδικάτων και των φωτισμένων διανοούμενων στην έλευση αυτής της ήττας, μέσω της υπονόμησης των πρωτοβουλιών που δεν θα μπορούσαν να μεταφραστούν σε ψήφους, μέσω της υπεράσπισης της «κοινωνικής ειρήνης» και της «σταθερότητας» ενάντια στις ριζοσπαστικές δράσεις και τις άγριες απεργίες, μέσω της εύρεσης ευφάνταστων τρόπων να διατηρήσουν τη διανοητική υπεροχή και αυτοπροβολή τους, παρ' όλες τις ταξικές ήττες που είχαν έρθει. Ακόμα και όταν η σοσιαλδημοκρατική αριστερά αναγκάζεται να παραδεχτεί αυτά τα αδιαμφισβήτητα ιστορικά γεγονότα, η πιο κοινή ερμηνεία που δίνει («οι διεφθαρμένες ηγεσίες») είναι τόσο αδιάντροπα ιδιοτελής που δεν αξίζει καν να απαντηθεί. Παραμένοντας παράλογα προσκολλημένη στην επανάληψη όλων των λαθών που σημάδεψαν το παλιό εργατικό κίνημα, η σημερινή σοσιαλδημοκρατική αριστερά λειτουργεί κάνοντας την παραδοχή ότι «αυτή τη φορά τα πράγματα θα είναι διαφορετικά», ενώ την ίδια στιγμή υπερασπίζεται ορισμένες από τις χειρότερες πλευρές της ιστορίας της αριστεράς.

Καθώς παραμένει καθορισμένη από τις υλικές συνθήκες στον ίδιο ακριβώς βαθμό με τους υπέρμαχους των πολιτικών της ταυτότητας, η σοσιαλδημοκρατική αριστερά διακρίνεται από μια κατανόηση της ταξικής πάλης που δεν είναι μόνο ανιστορική, αλλά που χαρακτηρίζεται επίσης από μια αβάσιμη προσκόλληση σε ένα είδος διαχειριστικής τεχνογνωσίας και σε μια πρωτοποριακή αντίληψη για τον ρόλο των διανοούμενων που ήταν, στην πραγματικότητα, παράγωγα της ίδιας της ανάπτυξης του κεφαλαίου. Ο συνεχής λόγος περί της αναγκαιότητας της «ηγεσίας» (μία αντίληψη που φαίνεται αυτομάτως ξένη στους ευρωπαϊούς ριζοσπάστες αλλά που δεν μοιάζει να αμφισβητείται στις ΗΠΑ) είναι, για παράδειγμα, εξαιρετικά απο-

καλυπτική: είναι απόλυτα ξεκάθαρο ότι οι μόνοι που βλέπουν κάποια αξία στην έννοια της «ηγεσίας» είναι ακριβώς εκείνοι που φαντασιώνονται τον εαυτό τους στον ρόλο του ηγέτη· δεν θα υποστήριζε κανείς με τέτοια θέρμη το να του υπαγορεύουν κάποιοι άλλοι τι να κάνει. Αλλά ακόμα και όταν η προβληματική έννοια της ηγεσίας δεν χρησιμοποιείται, η οπτική της σοσιαλδημοκρατικής αριστεράς παραμένει ανεπαρκής.

Αυτά τα ζητήματα αναπόφευκτα καταλήγουν να καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η σοσιαλδημοκρατική αριστερά τις πολιτικές της ταυτότητας. Για παράδειγμα, ενώ η Nagle έχει εν μέρει δίκιο να επιθυμεί την υπέρβαση του φετιχισμού της παράβασης των ορίων ως αυτοσκοπού, το κάλεσμα που κάνει για την απόλυτη απόρριψη αυτών των πρακτικών δείχνει μια παράξενη άγνοια για το βαθύ πλούτο που μπορεί να βρεθεί στις ιστορικές διαδικασίες όπου αυτές οι πρακτικές ακολουθήθηκαν. Η στάση της γίνεται κατανοητή, ωστόσο, αν κάνεις λάβει υπόψη του ότι η Nagle ταυτίζεται με μια ιστορική παράδοση της αριστεράς που ήταν από πάντα εχθρική στην παράβαση των ορίων, πολύ πριν την επαναφομοιώσουν τα τρoλ της alt-Right δεξιάς. Μπαίνει τότε κανείς στον πειρασμό να θέσει το εξής ερώτημα: αν το κριτήριο για τη χρήση ή την απόρριψη συγκεκριμένων πρακτικών, στα πλαίσια του ριζοσπαστικού κοινωνικού μετασχηματισμού, είναι η δυνατότητα χρήσης τους από τον εχθρό, τότε τελικά, ο ενστερνισμός του συνδικαλισμού ή των μαζικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων από τη Nagle, μοιάζει αθεράπευτα αντιφατικός, για να πούμε το λιγότερο. Ανεξάρτητα από το πώς θα τεθεί το ζήτημα, η προλεταριακή ανατρεπτική δραστηριότητα πήγε πολύ παραπέρα ακολουθώντας τον δρόμο της παράβασης των ορίων παρά ακολουθώντας τα εξουθενωτικά οράματα μιας αριστεράς που παραμένει βυθισμένη εντός του πλαισίου των καπιταλιστικών σχέσεων. Άλλωστε, δεν είναι η συμμόρφωση το αντίθετο της παράβασης των ορίων;

Η τοποθέτηση της «καθολικότητας» της ταξικής θέσης, όπως αυτή γίνεται κατανοητή από τη σοσιαλδημοκρατική αριστερά, ενάντια στη μερικότητα της ταυτότητας δημιουργεί ένα θεωρητικό ναρκοπέδιο, καθώς αυτή η αντίθεση αποτελεί αποκρυστάλλωση δύο διαφορετικών στιγμών της κοινωνικής εμπειρίας μας και αυτές λειτουργούν έξω από το πλαίσιο της ιστορίας. Αν, λόγου χάρη, αποδεχτεί κανείς ότι η σοσιαλδημοκρατική αριστερά δίνει προτεραιότητα στη στιγμή της σύγκρουσης *ανάμεσα* στις τάξεις, ενώ οι πολιτικές της ταυτότητας τονίζουν τους ανταγωνισμούς εντός των τάξεων, και οι δύο θέσεις δείχνουν να μην αντιλαμβάνονται τη διασύνδεση που υπάρχει μεταξύ τους, ή διαφορετικά, το γεγονός ότι και οι δύο είναι ατελείς. Και παρόλο που μπορεί να είναι ευκολότερο να δείξει κανείς ότι οι σύγχρονες πολιτικές της ταυτότητας αγνοούν εξόφθαλμα πως η δυναμική των διάφορων ειδών διακρίσεων αντανακλά τη βία του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής, θα έπρεπε να είναι προ πολλού ξεκάθαρο ότι η υποτιθέμενη «καθολικότητα» του παραδοσιακού εργατικού κινήματος ήταν (για να πούμε το λιγότερο) μια μάλλον αφηρημένη και επιλεκτικά προσδιορισμένη έννοια.

Ο Μαρξ έχει περιγράψει πως οι κρίσεις επιφέρουν έναν ανελέητο ανταγωνισμό *ανάμεσα* στους καπιταλιστές, οι οποίοι, όταν εξαναγκάζονται να μοιραστούν ζημιές αντί για κέρδη, «προσπαθούν να μειώσουν, όσο είναι δυνατό, το μερτικό τους στη ζημία και να το φορτώσουν στους άλλους».²⁴ Ο ίδιος μηχανισμός όμως λειτουργεί και μεταξύ των εργατών, οι οποίοι επιχειρούν επίσης να χρησιμοποιήσουν κάθε μέσο για να αποφύγουν να πληρώσουν την κρίση του κεφαλαίου. Εν τη απουσία συλλογικών αγώνων, αυτή η τάση προς τον ανελέητο ανταγωνισμό περιλαμβάνει επίσης τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά εργασίας.

Θυμίζοντας παλιότερα ιστορικά παραδείγματα, η σύγχρονη κατάσταση δείχνει ότι αυτή η διαδικασία μπορεί να πάρει είτε εθνικές μορφές (αντι-μεταναστευτικές) είτε τοπικές (μισογυνισμός και ρατσισμός), αν όχι και τις δύο. Αλλά το να εναποθέτει κανείς τις ελπίδες του για το ξεπέραςμα αυτών των δομικών πιέσεων σε εκείνους που έχουν ενστερνιστεί, μέσω του ίδιου του θεσμικού πλαισίου το οποίο υπερασπίζονται σθεναρά για τη διαφύλαξη της διαταξικής σταθερότητας και της κοινωνικής ειρήνης, μια μορφή κοινωνικής αναδιανομής που εξαρτάται από κλειστά σύνορα και μια ακλόνητη πίστη στην (εθνική) οικονομική ανάπτυξη που είναι ταυτόσημη με την καπιταλιστική ευημερία, ακούγεται αδιόρθωτα αφελές, αν όχι κάτι χειρότερο. Περισσότερο να προσθέσουμε ότι η ανένδοτη υπεράσπιση από τους ακαδημαϊκούς/ακτιβιστές των εξειδικευμένων αγορών τους με έναν καθαρά επιχειρηματικό τρόπο ή η επιλογή ηθικολογικών λύσεων για προβλήματα που δεν άπτονται της ηθικής δεν είναι λιγότερο ανεπαρκή. Σε κάθε περίπτωση, έχει φανεί ότι οι πολιτικές της ταυτότητας παραμένουν για πάντα παγιδευμένες σε μια μερικότητα που είναι εξ ορισμού εχθρική στην εύρεση κοινού εδάφους *ανάμεσα* στους αγώνες. Αλλά η λεγόμενη καθολικότητα που προωθείται από τη σοσιαλδημοκρατική αριστερά ως αντίδοτο, συνεχίζει αδικαιολόγητα να αγνοεί τις δικές της αδυναμίες και την ιστορική της διαδρομή. Ίσως το χειρότερο από όλα είναι ότι παρερμηνεύει διαρκώς την ελκυστικότητα των πολιτικών της ταυτότητας, ανάγοντάς τις απλώς σε μορφές «ψευδούς συνείδησης». Το πρόβλημα είναι, και πάντοτε ήταν, ότι δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα.

24. Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο, Τόμος Τρίτος*, Σύγχρονη Εποχή, 2007, σ. 320.

BROOKLYN RAIL

CRITICAL PERSPECTIVES ON ARTS, POLITICS, AND CULTURE SEPTEMBER 2018

